શ્રી

ભેદ ભુલવણી

નાટકનાં ગાયનો.

પ્રયોજક: વ્યાસ શીવશંકર હરજીવન
સાજણ ટીંબા (ભાવનગર.)

પ્રકાશક: નૈયર.

વૃત્તિ બીજી. પ્રત ૧૦૦૦.

સને ૧૯૨૫, સંવત ૧૯૮૧,

કીંમત રૂ. ૦—૪—૦.

અમદાવાદ—મોનાર્ક પ્રિન્ટરીમાં શા. મોહનલાલ છગનલાલે છાપ્યું.
અને સરદાર વિજય નાટક કંપની તરફથી હિઝ. હાઇનેસ
ધી નવાબ સાહેબ ઓફ બાલાસીનોરે પ્રસિદ્ધ કર્યું.
મુ. બાલાસીનોર

ॐ तत्सत् परमात्मने नमः

લેખકના બે બોલ.

(છપ્પા.)

શ્રીરાજ બાલાસીનોરાધીપતિ, નૃપરાજ જમીયત શ્રી ભૂપતિ;
નરરત્ન મહીં છો નરેન્દ્રપતિ, સર્વજ્ઞ સુગુણમય છો નૃપતિ.
વાણી રસાળી વિવેકવૃત્તિ, નિત્ય ન્યાય પરોક્ષ પમાવી મતિ;
બહાદુર બહાદુરીમાં છો અતિ, નૃપરાજ જમીયત શ્રી ભૂપતિ.
સાચી ટેક અને વીરતાએ ધૃતિ, કળાકૌશલ્યતા અલૌકિક કૃતિ,
હેરત પમાડે છે અમને અતિ, વિલોકી તુજ રાજ આહા સુમતિ.
બળવંતા બહાદુર બાબીપતિ, જગમાં તુજ માન વાધો કીર્તિ;
જશવંતા જશમય જામો અતિ, નૃપરાજ જમીયત શ્રી ભૂપતિ.
મીનવારી પ્રમાણે પ્રજાની પ્રીતિ, પિતા પુજ્યતણી સંભાળીછે રીતિ;
યશ અમર રહો તમ કાન્તિ રતિ, ધ્રુવરાજ સમાન રહેજો પતિ.
તમ માન મહીમા મહોટપ અતિ, જગમાં જયકારે ગવાજો અતિ,
ખાનશ્રી બહાદુર છો ગુર્જરપતિ,
ચાહું જીવો જમીયત શ્રી ભૂપતિ.

લી. સેવક

શીવલાલ હરજીવનના

કુર્નીસ માન્ય કરશોજી.

ॐ तत्सत् परमात्मने नमः

श्री

ભેદભુલવણી નાટકનો ટુંકસાર.

પૂર્વ વૃત્તાન્ત નેપાળના મહારાજા બહાદુરજંગ પ્રત્યે તેના નાના ભાઇ નાદારજંગે પોતાની રાણી સરલા ઉપર વ્હેમ આવવાથી બહાદુરજંગને ઝેરીમલજંગ પાસે મારી નંખાવવો તથા રાણી સરલાને મારી નાંખવાનું કામ પોતાના મિત્ર સેનાપતિ નહારજગને સોંપવું. વફાદાર નહારજંગે હુકમને શીર ચઢાવી વખતને માન આપી. પોતાના અન્નદાતાની રાણી સરલાદેવીને કાલીના પહાડોમાં એક ગુપ્ત સ્થાનમાં લઇ જવી. નહારજંગે નાદારજંગને વ્હેમમાં નાખનાર પાપી ઝેરીમલ જંગનો નાશ કરી, નાદારજંગને રાણી સરલાનો નાશ કરી આવ્યાનું સાબીત કરી આપી સંતુષ્ટ કરવો. થોડી મુદત બાદ નહારજંગનું પોતાને કોઇ સન્યાસીએ મારી નાખ્યો. એવી ખોટી અફવા ફેલાવી પોતાના દેહને અદ્રશ્ય કરી પોતેજ સન્યાસીના રૂપમાં સંસારની રંગભૂમિ પર સ્વામી નૃસિંહસ્વામીનાં નામથી જાહેર થવું, નાદારજંગના અત્યાચારના ડરથી વફાદાર સરદાર રણમલજંગનું બહાદુરજંગની રાણી સુલોચના તથા કુમારી ઉષાને લઇ પહાડોમાં ચાલ્યા જવું, અને જંગલમાં ઝુંપડી બાંધી દુઃખના દિવસો વિતાવવા રાણી ગર્ભવંતી હોઇ જંગલમાં તેજસ્વી કુમાર જે સુર્યપુરનો ભાવી ગાદીવારસ નાટયનો નાયક નરેન્દ્રકુમારનો જન્મ થવો, આ નાટયની શરૂઆત અહીંથી થાય છે.

અંક ૧ લો.

મંગળાચરણ-વસ્તુ સુચના.

પ્રારંભમાં—સુત્રધારનું પરમાત્માનાં ગુણગાન કરતાં દેખાવું, બાદ નટીનું આવવું. પોતાના પતિને કાર્યની શરૂઆતમાં ઉત્સાહી જોઇ તેના કાર્યને દીપાવવા સમ્મત થવું.

પ્રવેશ ૧ લો—[સ્થળ-જંગલ, પર્ણકૂટી]—રાણી સુલોચનાનું મરણ શૈયાએ પડેલાં દેખાવું, મરણ સમય નજીક ભાળી રાણીએ સરદાર રણમલને પોતાનાં બન્ને બાળકો સોંપવાં, તથા પોતાના-પર વિપત્તિ પાડનાર દુષ્ટ નાદારજંગ પાસેથી વૈરનો બદલો લેવાનું રણમલને સુચવી ક્ષણભંગુર દેહનો ત્યાગ કરી વીરબાળાનું સ્વર્ગમાં ચાલ્યા જવું. બન્ને નિરાધાર બાળકોનું જતન રણમલના શીરે આવવુ, કોઇ ગુપ્ત સ્થળે બંન્ને બાળકોને લઇ જવાની રણમલની ઇચ્છા થવાથી જવાની તૈયારી, તેવામાં પાપી નાદારજંગનુ આવવું, રાણીને ચિતામાં બળતી જોઈ તેનો ખુની રણમલને ઠરાવી ઘાયલ કરી કેદ કરવો, બાદ ઉષા તથા કુંવરને ઉપાડી લઈ જતાં એકાએક સન્યાસીનું આવવું, ઢોંગી નાદારજંગે મહાત્માથી ડરી ચાલ્યા જવું

ટેબલો.

પ્રવેશ ૨ જો—[સ્થળ જબલપુરમાં, ગબલરામનું ઘર]—જબલપુરમાં એક પાખંડી બ્રાહ્મણ ગબલરામનું પોતાની લુચ્ચાઇને પરદેશમાં પ્રકાશવા જવાના વિચારમાં ગોથાં ખાતા દેખાવું, એટલામાં તેના ખરા સ્નેહિઓ ધતિંગ પાર્ટીના મેમ્બરોનું આવવું બધાએ એકમત થઇ કાંઈ નવું ધતિંગ ઉભુ કરી

પરદેશમાંથી પૈસા ઉપાર્જન કરી લાવવાનું નક્કી કરવું. એ બદમાશોની બ્હેન દેવલી મોચણનું આવવું અને તેને પણ ધતિંગ ધારામાં દાખલ કરીને પરદેશમાં જવાનું નક્કી કરવું.

પ્રવેશ ૩ જો—(**સ્થળ આશ્રમ પાસેનું જંગલ.**)—મહાત્મા નૃસિંહસ્વામીનાં આશ્રમમાં આનંદથી વિચરતી ઉષાનું સખિઓ સાથે શ્રી ગંગાજી મહાત્મ્યનું વર્ણન કરતાં દેખાવું સખિઓ સાથે મીઠી મશ્કરી. બાદ સન્યાસી નૃસિંહસ્વામીનું આવવું. રણમલને છોડાવવા નાદરજંગ પાસે જવાનું ઉષાને કહેવું. ઉષાનું અકળાવું. કુમાર મહેન્દ્રને રક્ષણ અર્થે બોલાવેલ છે કહી બાળાને આશ્વાસન આપી નૃસિંહસ્વામીનું વીદાય થવું. લાગ જોઈ નાદારજંગના પુત્ર બહીરજંગનું ઉષાનુ હરણ કરવા આવવું વખતસર મહેન્દ્રે આવી બહીરજંગને નસાડી મુકી બાળાનું રક્ષણ કરવું. પ્રેમીઓનું પ્રેમમાં જોડાવવું.

મહેન્દ્રના નિમકહલાલ મશ્કરા નટખટનું સાથે આવવું. પ્રેમીઓની પ્રથમજ મુલાકાત આનંદ.

પ્રવેશ ૪ થો—(**સ્થળ નાદારજંગનો અવાસ.**)—નાદારના હવાઇ વિચારો બાદ તેના કુમાર બહીરજંગનું નાસીપાસ થઈ આવવું. નાદારજંગે પુત્રને પાણી ચડાવવુ. ને દગાથી મહેન્દ્રને મારી નાંખવા મોકલવો. ત્યારબાદ નૃસિહ સ્વામીનુ અફસરના રૂપથી એ દંભી નાદારજંગનો દંભ જોવા આવવું. અન્તે સન્યાસીના રૂપમાં જાહેર થઈ મેદાનમાં શત્રુપણું જાહેર કરવું. મહેન્દ્રે આવી કારાગ્રહમાંથી રણમલને છોડાવવો; રણમલનું નાદારજંગ સમક્ષ આવવું. તેવામાં મહેન્દ્ર આવી નાદારજંગનો ઘાત કરવાની તૈયારી કરવી. મહાત્માની દયા. નાદારની મુક્તિ.

ડ્રૉપસીન.

પ્રવેશ ૫ મો. (સ્થળ ધવલપુરમાં ગુલજાર ગુણકાનું મકાન)—
ધવલપુરમાં ગુલજાર ગુણિકાને ત્યાં ધતિંગપાર્ટીનું દેખાવું. દુનિયાને છેતરનાર ગુણિકાને પણ મૂંડવાના વિચારોમાં આનંદથી દારૂના દોર પીતા ધતિંગપાર્ટીનું દેખાવું. ગુલજારનું આવવું. ખોટા આડમ્બરથી બીચારી ગુણિકાને ગાળી નાંખી તેની માલ મિલ્કત ઉપાડી. તેને મારી નાખવાના વિચારમાં મગ્ન થવું.

પ્રવેશ ૬ઠો (સ્થળ જંગલનો માર્ગ)—મહાત્મા નૃસિંહ સ્વામીનું રાજતૃષ્ણાના ખોટા દમામને ધિક્કારતા દેખાવું. મહેન્દ્રને ઉષા તથા કુમારને સોંપી 'નાદારજંગને નીચો બેસાડવાના વિચારમાં ગુંથાવું, એટલામાં યોગીની સરલાનું આવવું. પતિને સમજાવવા તથા યમધામ સુવાડવા જવાનું નક્કી કરવું. વફાદાર રણમલનું પણ તેની પાછળ જવું. સ્વામીનું એ ભેદીના ભેદનો પાર કોણ પામ્યું છે. ભાવીને કોણ પહોંચી શક્યું છે વીગેરે વર્ણન કરતાં કરતાં જવું.

પ્રવેશ ૭ મો (સ્થળ મહેન્દ્રજંગનો મહેલ)—પ્રેમઘેલી ઉષાની સાથે મહેન્દ્રનું પોતાના અવાસમાં વાર્તાવિનોદ કરતાં દેખાવું. પ્રતિ પ્રેમી હર્ષઘેલી હઠીલી ઉષાની નિર્દોષ હઠીલાઈ, નાદારજંગના પુત્ર, બહીરજંગનું નૃસિંહ સ્વામીના લૂંટારા યોદ્ધા તરીકે આવી બનાવટી સ્વામીનાં નામની પત્રિકા મહેન્દ્રને આપવી મહેન્દ્રે ગુરૂની મદદ માટે જવું. બહીરજંગે ગફલતનો લાભ લઇ ઉષા તથા કુંવરનું હરણ કરવું. નિરાશા.

ટેબ્લો.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો—(સ્થળ દાર્જીલીંગના ગુફા)—નાદારજંગની પુત્રિ સરયુને સ્વામીનાં લુટારા યોદ્ધાના વેષમાં પોતાના વ્હાલા મહેન્દ્રને મળવા જતી જોઈ સરયુને સ્વામીનો લુટારો યોદ્ધો સમજી બહીરજંગે રસ્તામાંથી તેને પકડવી. ઝડતીમાં ચીઠીનું દેખાવું. ચીઠી વાંચી સરયુને કેદ કરી ગુફામાં મોકલી દેવી. વીરનારી સરયુનું પ્રેમનો ભંગ થતાં ભાઈ પર ક્રોધે ભરાવું. આજ્ઞાંકિત્ મહેન્દ્રનું ગુરૂ રક્ષણુ અર્થે આવવું. સરયુનું ઉપકારી તરીકે જાહેર થઇ દુશ્મન તરીકેનો દાવો ધરાવી ચાલ્યા જવું બાદ બહીરજંગનું આવવું. બન્ને વીરો વચ્ચે વાકય યુદ્ધ. સરયુએ પ્રતાપગઢ પાસે છાવણી નાંખી પડેલા મહેન્દ્રના લશ્કરને ચેતાવવું, બહીરનો દગો. બંદુકથી મહેન્દ્રને ઘાયલ કરી નાસવું. સરયુનું ભાઈ ઉપર બંદુક છોડતાં દેખાવું. ગોળીનુ ખાલી જવું. મહેન્દ્રનું ઉપકારીને વચન આપવું, સરયુએ વખત ઉપર આવી વચન માગીશ કહી પ્રેમીના મુખનાં દર્શનથી તૃપ્ત થતાં જવું.

પ્રવેશ ૨ જો—(સ્થળ જંગલનો રસ્તો)—નૃસિંહ સ્વામીને ખબર આપવા નટખટનું જંગલમાં દેખાવું. દેવલીને ગોતવા જબલપુરથી નીકળેલા દેવલા મોચીનું પણુ એજ જંગલમાં વિશ્રાન્તિ લેવા આવવું. દેવલાનો કલ્પાંત, સ્વામીનું પધારવું. નટખટે મહાત્માને દરેક વાતથી પરીચિત કરવા. બાદ સરયુએ આવી મહાત્મા સમક્ષ પોતાથી થએલા અપરાધની ક્ષમા માગવી તેમજ મહેન્દ્રના બચાવનાર તરીકે જાહેર થવું. નૃસિંહ સ્વામીએ બાળાપર ખુશી થઈ મહેન્દ્રને મેળવી આપવાનું વચન

આપવું. સરયુંનું જવું. સન્યાસીએ જયા તથા નટખટને ધવલ-
પુર જવાનું સુચવી જવું. બાદ જયા તથા નટખટનું બોધીક
પ્રેમયુદ્ધ. જયા તથા નટખટ સાથે દેવલાનું ધવલપુર જવું.

પ્રવેશ ૩ જો. (સ્થળ–નાદારજંગનું શયન ગૃહ.)—નરાધમ
નાદારનું સ્વપ્નામાં લવતા દેખાવું. રાણી સરલાનું શકિત
સ્વરૂપે આવવું. પતિવ્રતાએ પતિને મારતાં અચકાવું. બાદ
નાદારજંગનું જાગવું અને સરલાને સન્મુખ દેવી રૂપ જોતાં
ગભરાવું. સરલાએ પોતાના પતિને પોતાના ઉપરથી શંકા મુક્ત
થવા સમજાવવો. નાદારજંગે ન માનવું. કેદ કરેલ કુમાર નરે-
ન્દ્રને મારી નાખવા મગાવવો. રણમલનું જાહેર થવું, નાદાર-
જંગના નાશની તૈયારી. સરલાએ રણમલને અટકાવવો. રણ-
મલની સાથેનાં માણસોએ કુમારને સહીસલામત રીતે લઇ નાસવું.

ટેબલો.

પ્રવેશ ૪ થો. (સ્થળ–સુર્યપુરનો રાજમાર્ગ)—ધવલપુરમાંથી
ગુલજારનું ખૂન કરી, તેની માલમીલ્કત લઈ ધતિંગ મંડળીનું
શહેર સુર્યપુરમાં આવવું. ઉતરવા માટે સારા મકાનની તપાસ
કરતાં નાદારજંગના પુત્ર બહીરજંગનું આવવું. દેવલી મોચણ
સલુણારાણી જે ધતિંગ મંડળીની બ્હેન તેના ઉપર આશક
થવું. મહારાજા ઓદારસીંગ ઉર્ફે ગબલરામની મુલાકાત કરી
વાહનનો બંદોબસ્ત તેમજ ઉતરવા માટે પોતાના ખાસ ગેસ્ટ
હાઉસમાં બંદોબસ્ત કરી આપી જવું. દેવલાએ ધતિંગનાં
કારસ્થાનો જોઇ ખુશી થવું.

પ્રવેશ ૫ મો. (સ્થળ–કુમાર બહીરજંગની વીહાર વાટીકા)–
વીરનારી સરયુના પ્રેમનો ભંગ થવાથી ઝેરી નાગણ સમ પો-

તાના ભાઇ બહીરજંગ ઉપર વૈર લેવા આવવું. સલુણારાણીને લઇ બહીરજંગનું બગીચામાં આવવું. વાર્તાચિત્તના પ્રસંગમાં બહીરજંગે ભુલથી ઉષાનું નામ લેવું. દેવલીનું ચીડાવું ને કુમાર બહીરજંગને ઝેર આપવાનો વિચાર કરવો. સરયુએ પરભારૂં પાપ જાય છે, એ સાંભળી શાન્ત થવું. ત્યાર બાદ ધતિંગ મંડળીના સેક્રેટરી મી. ડબલરામનું દેવલીને બોલાવવા આવવું, દેવલીનું જવું. બાદ બહીરજંગે ઉષાને બોલાવવી પરંતુ એ પતિવ્રતા ભગીરથા એકની બે થઈ નહી. નાદારજંગે આવી બહીરજંગને પોતાના પ્રયત્નો નિષ્ફળ થયાની ખબર આપવી. સલુણાને પરણવાના ઇશ્કમાં ગુમ થએલા બહીરે, નાદારજંગને તમામ વાતથી વાકિફ કરવો. બાપ દીકરાનું જવું. લાગ જોઈ સરયુએ જાહેર થઇ ઉષાને મહેન્દ્ર મેળવી આપવાનું સાહસ ઉઠાવી એ ચતુર બાળાએ ઉષાને પણ ઉપકાર તળે દાબી ઉષાને લઈ ત્યાંથી રવાના થવું.

પ્રવેશ ૬ ઠો (સ્થળ-ધતિંગ મંડળીનો ઉતારો ગેસ્ટ હાઉસ) શોકય બાબત રીસાએલા સલુણા કુંવરનું વીલે મોઢે આવવું મહારાજા બોદારસીંગનો કુમાર બહીરજંગ ઉપર ક્રોધ શરાબમાં ઝેર આપી મારી નાખવાનો વિચાર, કુમાર બહીરજંગનું આવવું, મહારાજા બોદારસીંગનો કોપ, બહીરજંગનું માફ માગવું, માફીના બદલામાં મહારાજાએ ખુશી થઇ બહીરજંગને શરાબમાં ઝેર આપી કાળમને માટે સુવાડી દેવો.

પ્રવેશ ૭ મો. (સ્થળ-બહિરજંગનો મહેલ)—સલુણાના પ્રેમમાં લીન બનેલા કુમાર બહીરજંગનું આવવું સરલાએઆવી

પુત્રને સત્બોધ આપી પાપ કાર્ય કરતાં અટકાવવો, ઝેરની અસરથી બહીરજંગનું અચાનક મરણ, નિર્દોષ રાણી સરલાએ નાદારજંગ પોતાના પગ વિશેષ વ્હેમાશે જાણી આત્મહત્યાની તૈયારી કરવી. નાદારજંગનું આવવું અને બહીરજંગના ઉપર રાણીને હાથમાં છરો લઈ ઉભેલી જોઈ નાદારજંગ વિશેષ વ્હેમાઈ સરલાને પુત્રઘાતી બનાવી જલ્લાદોને સ્વાધીન કરી તેનું મસ્તક કાપી લાવવાનું કાર્ય સરદાર નરવરને સોંપવું. નિર્દોષ રાણીનું કરૂણાજનક આક્રંદ નિષ્ઠુર નાદારજંગની નિર્દયતા.

ટેબલો.

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો. [સ્થળ—મહેન્દ્રજંગનો અવાસ]—મહાત્મા-નૃસિંહ સ્વામીનું મહેન્દ્ર કને આવવું ગફલતથી થએલ ભુલનો ઠપકો આપવો, વીરના કર્તવ્યને ભુલનાર મહેન્દ્રને વીરત્વવાણીથી મેણાં મારી ઉશ્કેરવો બાદ સરયુનુ ઉષાને લઇ ઉપકારનુ વચન લેવા આવવું. મહાત્માએ મન વચન કર્મથી મહેન્દ્રને બાંધી સરયુનો હાથ સોંપવો બન્ને રમણીઓ વચ્ચે બીચારા મહેન્દ્રના પ્રેમની વહેંચણ.

પ્રવેશ ૨ જો. [સ્થળ—જંગલનો રસ્તો]—નટખટનું એજ જંગલમાં પાછું આવવું. જયાનું ટેલીગ્રાફ પેઠે, તેની પહેલાં દેવલાને લઈ હાજર થવું જયાનું ધતિંગ મંડળીનાં

પંજામાં ફસાવું, પરંતુ દેવલાએ નટખટને જયા બાબતની વાતથી માહીતગાર કરવો નટખટે જયાને ધતિંગ મંડળીનાં કારસ્થાનો સમજાવી વાકેફ કરવા ને બચાવવી. બાદ ધતિંગ ધારાનો ઉદ્ધાર કરવા તેમજ ધતિગ મેમ્બરોને જેલની જાત્રા કરાવવાની તૈયારી કરવી. વચમાં પ્રેમનાં કોયડા મારતો જયાને રમાડી પોતાની બનાવવા મથતા રમુજી નટખટની હાસ્ય જનક લીલા.

પ્રવેશ ૩ જો [સ્થળ–વધસ્થાન]—સરદાર નરવરનું નિર્દોષ રાણી સરલાને લઇ વધસ્થાનમાં આવવું. મહાત્મા નૃસિંહ સ્વામીએ આવી નરવરને સમજાવવો નરવરે પોતાના પિતા નહારજંગને મારનાર સન્યાસીને જોતાં ઉશ્કેરાવું તેવામાં નૃસિંહ સ્વામીનું નરવરજંગ પ્રત્યે નહારજંગના રૂપે દેખાવું: મહાત્મા એ રાણી સરલાનું નિર્દોષપણું જાહેર કરવું નાદારજંગને સીદ્ધે રસ્તે ચઢાવવાના વિચારમાં પોતાના પુત્રને ઝૂરતો રાખી વીદાય થવું. નાદારજંગનું આવવું, નરવરનું બદલી બેસવું, નાદારજંગનો વિશેષ ક્રોધ તેવામાં રણમલે આવી નાદારજંગને કેદ કરવો. પાપીને પાપની સજા. સત્ય મેવ જયતી.

પ્રવેશ ૪ થો [સ્થળ–જંગલ. ધતિગ મંડળીનું આશ્રમ] જંગલમાં જોગીના રૂપમાં ધતિંગ મંડળીનું દેખાવું જયાએ ધતિંગનું ભોપાળું ખુલ્લું કરવા ચાતુરી વાપરવી. દેવલાનું પણ જયાની સાથે જઈ સમય સાધી ધતિંગના ભોપાળાં ખુલ્લાં કરવા માંડવાં. દેવલાને મારી હાંકી કાઢવા ધતિંગ મંડળીનું તૈયાર થવું, તેવામાં પોલીસપાર્ટી તથા નટખટજંગે આવી

મહારાજા ઓદારસીંગ તથા તેમના અમલદારો વીગેરે સર્વને કેદ કરી જેલમાં લઇ જવા.

પ્રવેશ ૫ મો [સ્થળ—અંતઃપુર. ઉષાનો અવાસ]—પ્રેમઘેલી હઠીલી ઉષાનું યોગણ થઇ જંગલમાં જવાના વિચાર કરતાં દેખાવું, એવામાં એકાએક સરયુનું આવવું. ઉષાને મર્મથી સમજાવવી. બાદ કુમાર નરેન્દ્રનું આવી પોતાની બ્હેનને વિચિત્ર વેષ પહેરેલો જોતાં નિર્દોષ બોલથી શિખામણ આપવી. મહાત્મા નૃસિંહ સ્વામી તથા મહેન્દ્રનું આવવું સરદારો નરવર તથા રણમલે આવી નાદારજંગને કેદ કરવાના સમાચાર કહેવા. સર્વનું કુમારને લેઇ સુર્યપુર જવું. બાદ મહેન્દ્ર તથા યોગણ ઉષા તેમજ સરયુ સાથે શૃંગારિક મશ્કરી, સરયુનો શુદ્ધ પ્રેમ બન્ને વામાઓનો વિશુદ્ધ પ્રેમ જોઇ મહેન્દ્રનું મગ્ન થવું. સર્વ સ્થળે દામ્પત્ય પ્રેમ સદા એવોજ રહો.

પ્રવેશ ૬ ઠો [સ્થળ—કચેરી]—સરલાએ મહાત્મા નૃસિંહ સ્વામી પ્રત્યે કુમાર નરેન્દ્રને જલ્દી રાજ્યાસન પર બેસાડવાની ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરવી. બાળરાજાએ સરલા દેવીને શીરપર તાજ પહેરવા કહેવું દુખીયારીએ પોતાના તાજને બચાવવા કહેવું, સ્વામીએ નાદારને બોલાવવો. અભીમાનીનું આવવું, અંધનું અહંકારમાં ગરજવું. સ્વામી નૃસિંહ સ્વામીનું નહારજંગના રૂપમાં જાહેર થવું. ઝેરી અંકુશ જોતાં મદાન્ધના મદનું હેઠું બેસવું. કરેલા પાપો યાદ કરી પશ્ચાત્તાપ કરવો બાદ સરયુ તથા ઉષાએ પોતાના માતા પિતાને મળવું બન્નેનો મહેન્દ્રજંગ સાથે હસ્ત મીલાપ, પ્રેમની પ્રસાદીમાં

નટખટ તથા જયાનું સાર્થક થવું તેમજ બન્નેનું લગ્નગાડથી જોડાવું ત્યાર બાદ ધતિંગ મંડળીનાં મેમ્બર ગબલરામભાઇનો પ્રશ્ચાતાપ, નાદારની દયા સુરસ્તે ચડવાની ભલામણ દેવલાને દેવલી સોંપી ગબલરામનું ધતિંગથી દુર થવું. વફાદારોને વફાદારીનો યોગ્ય બદલો આપી કુમારનું રાજ્યાસન પર આરૂઢ થવું શાન્તિના નાદ સાથે ખેલનું સમાપ્ત થવું.

શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

ૐ

શ્રી ભેદભુલવણી નાટક.

મુખ્ય પાત્રોનાં નામ.

પુરૂષ પાત્ર.

સુત્રધાર—નાટયનો નાયક,

બહાદુરજંગ—સૂર્યપુરનો મહારાજા,

નરેન્દ્રજંગ—સૂર્યપુરનામહારાજાબહાદુરજંગનોપુત્ર ભાવી ગાદીવારસ

નાદારજહે—બહાદુરજંગનો નાનો ભાઈ કાળો નાગ,

મગન્દ્રજંગ—ધવલપુરનો નરેશ,

બહીરજંગ—નાદારજંગનો પાપાત્મા પુત્ર,

નહારજંગ—સૂર્યપુરના મહારાજા બહાદુરજંગનો વફાદાર સેનાપતિ

સન્યાસી નૃસિંહસ્વામી.

રણમલજંગ—કુમાર નરેન્દ્રજંગને બચાવનાર વફાદાર સરદાર.

નરવરજંગ—નહારજંગનો પુત્ર,

નટખટજંગ—મહેન્દ્રજંગનો રમુજી પાસવાન,

ગબલરામ
ડબલરામ
છેલશંકર
વેણીરામ
} ધતિંગ મંડળીના મેમ્બરો. વર્ણશંકર બ્રાહ્મણો.

દેવલો—જબલપુરનો મોચી, દેવલીનો ધણી,

એ સિવાય સિપાઇઓ-જમાદાર-નોકર, વિગેરે

સ્ત્રી પાત્રો.

નટી—નટી,

બાળાઓ—બાળાઓ,

સુલોચનાં—સૂર્યપુરના મહારાજા બહાદુરજંગની રાણી,

સરલાદેવી—નાદારજંગની પતિવ્રતા રાણી,

ઉષાકુમારી—સૂર્યપુરના મહારાજા બહાદુરજંગની પુત્રી, પછીથી મહેન્દ્રજંગની રાણી,

સરયુ કુમારી—નાદારજંગની પુત્રી, પછીથી મહેન્દ્રજંગની રાણી,

જયા—ઉષા કુમારીની સુલક્ષણી સહચરી,

દેવલી—દેવલા મોચીની વહુ ધતિંગ પાર્ટીની સલુણા રાણી.

ગુલજાર—ધવલપુરમાં રહેનાર એક ગુ કા,

એ સિવાય સખિઓ નાયકાની છોકરીઓ દાસી વિગેરે

ॐ

तत्सत् परमात्मने नमः

श्री

ભેદભુલવણી નાટકનાં ગાયનો.

મંગળ સ્તવન.

સુત્રધાર— ૧

શ્રી રાધાવર સુખ કર સ્યામ દુખહર,
ગિરીધર શ્રીવર વ્રજ વનિતા મનહર;
આનંદકારી નિર્વિકારી વિશ્વવિહારી વિભુવર,
ભેદભુલવણી તુજ ખેલવણી,
ભુલી મનુષ્યો ભુલે ભુલવણી,
પાર ન પામે તુજ કૃતિ કેળવણીનો,
ભાન જ્ઞાન ભુલી નાચે મોહપટ પર,
નાથ નિરંજન દુખ દલ ભંજન મદન,
મોહનવર મુજ મન રંજન,
ઘટઘટ વ્યાપક, જળ સ્થળ સ્થાપક,
શાન્તિ શાન્તિ ॐ શ્રી રાધાવર.

બાળાઓ— ૨

ભેદ ભરેલી ભુલવણીનો કોઇ ન પામે પાર,
ગર્વ ગણિત હીરણાક્ષપ ગણતો,
ગૌ બ્રાહ્મણ નીશદીન નીચ હણતો,

ધરી નૃસિંહ અવતાર, કર્યો ઠાર.
અધમ અધર્મી રાવણુ રાજા,
મદાંન્ધીની નહોતી મદમાજા,
ધરી રામ અવતાર, કર્યો ઠાર.
કુટીલ કંસનો ગર્વ ન જાતો,
ફરતોતો ફુલી મદમાતો,
ધરી કૃષ્ણુ અવતાર, કર્યો ઠાર.
બ્રહ્મા શેષ મહેષ વિરામ્યા,
ભેદ ભેદીનો લેશ ન પામ્યા,
મનુષ્યના શા ભાર, શા ભાર.

ઉષા— ૩

હાય જનેતા કયાં ગઇ તું છોડીને નિજ બાળને,
કરી રઝળતા કીધાં ભમતાં ને રખડતાં બાળને
આથ વિના રાખી કયા સ્વર્ગે સીધાવી માતરે,
થઈ વિધાતા વેરી અમપર લઇ ગઈ મુજ તાનરે,
જઈ રહેવું કયાં જનેતા ને વિસરવું દુઃખરે,
ગઈ ખરે ચાલી કરી તુજ બાળને વિમુખરે.

ધતિંગ મંડળી— ૪

આજ કાલ દંભેથી દુનિયા લોભાય છે,
સાચા પિડાય છે જુઠા પુજાય છે,
ઢોંગી ધુતારાઓ ધુતી હરખાય છે,
હરવા ધન ખુશી કરી મન ધતિંગ ધાય છે,
થાવા પ્રસાર ધારો પરદેશે જાય છે.

ઉષા—સખીઓ— ૫

અધમોદ્ધારની દલ દુઃખ નિવારની,
ગંગાજી... ... ...
આદર્યો યત્ન ભગિરથે ભારી તું કારણ જાહન્વીની,
હરશીરે ચડી ઢળી વહી કુળ સગર તારની,
થાયે પવિત્ર પતિત તુજ ચર્ણોદકે પુનિત પાવની,
વિપ્ર તિરસ્કાર સ્વામી જગંનાથ પામ્યાજ નાતની,
ભક્ત ઉધારણ કારણ ચડી તું પગથી બાવની,
થાયે પવિત્ર પતિત તુજ ચર્ણોદકે પુનિત પાવની.

ઉષા—સખીઓ— ૬

શીદને શરમાયે આવી જાએ ના કરમાતું વેલી,
જાઓ મુજને ના તરસાવો સતાવો શું સાહેલી;
સમજી શાણી તુજ દીલ વાણી પી પાણી રસ વેલી,
ના અકળાતું અલબેલી લે પુષ્પ સુગંધ મદઘેલી,
શરમાઇ ઉભી છે તું શીદ તાણી ઘુંઘટ ઘેલી;
મહેન્દ્ર મોહન હરશે જોબન વરજે તું વર ઘેલી.

મહેન્દ્ર—ઉષા—નટખટ— ૭

સ્નેહ સાચો નિભાવજો ઓ પિયુ મારા,
દીન દીલનાં દુભાવશો;
સારસ જોડી પ્રીતિ ચોડી જગમાં જોડી રહે છે જેમ,
મિન રહે નહિ વારી વિના જેમ,
જાણજો દાસીની નેમ નહી ધારશો મન વ્હેમ;
નિર્મળ તારો નેહ છે પ્યારો જીવ જતાં હું ચુકું કેમ,

દીપક પર જેમ પડે પંતગ તેમ,
આપીશ આહૂતી એમ, નહી ધારશો મન વ્હેમ;
ગડબડ ગોટા થઈ ગયો જોટા આ નટખટનું હવે થાશે કેમ.
હે પ્રભુ મને વાંદો રાખીશ નહી,
બોલાવજે કોઈ મેમ, મારૂં રૂવાબ હું પણ એમ.

ઉષા—સખીઓ— ૮

મારી મૃગલી તને કોણે લગાડી લગની,
ઘૂંઘટ ખોલ ખોલ ખોલ.
વાંકા વેણુ વદો છો શીદને મુખથી બોલ બોલ બોલ,
વેણી તારી કેમ વીખાણી વસ્ત્ર થયા ધૂળ ધાણી;
હેમ વીંટી વળી કયાંથી મળી કોઇ પ્રેમની એંધાણી.
મૂર્છામાં મનમોહન નીરખી લાજે ઘણી લજવાણી,
કર સાહ્યો કંપી ગઈ આપી આંગળીએ એંધાણી;
છૂપાવે ચોરી શાને અલી, આ જયા ગઈ છે પીછાણી;
મૃગ મૃગલીની વાત રસિલી અમથી નહિં અજાણી.
ધાયો સિંહ પાછળ મૃગલીના થઈ મૂર્છીત ભય આણી,
આવી મૃગલે બચાવી મૃગલી સૌ મૃગલાની નીશાની,

ગુલજાર— ૯

જેને મળવું હોય મળી લ્યો એકદમ વીજળી જાય ભળી,
જેને તરવું હોય તરીલ્યો એકદમ હોડી જાય તરી.

ચાલું ગોરસની લઈ ગોળી લચકાઇ જાઊ ભારે ભોળી.
રસ પીવે હોય તો પીય કરી લ્યો જોબન ગોરસ જાય ઢળી,
ખીલી જોબનની ફુલકળી પંકજ વીણુ જાએ એતો બળી;
ચુંટી લેવી હોયતો લઈ લ્યો કરમાતી જાએ ફૂલ કળી,

ધતિંગ મંડળી— ૧૦

જમાવો અજબ ધતિંગનો ઢંગ,
ચલાવો જગમાં દેવલ્રીનો દંભ;
ગુલજારને ખબર પડશે કોણુ બલા કયાં કયાં નડશે.
નીશો ભાઈ કેવો ચડશે જામશે જાલીમ રંગ
જેવર પહેરીશ હું ઝાઝા પગથી વગડાવીશ વાજાં
ઝણુકાથી ઝણુકે ઝાઝા બદન છે મુજ તંગ.

નૃસિંહ, મહેન્દ્ર— ૧૧

મારા શૂરવીર ધીર ગંભીર, જઇ દુશ્મનને હણુ ધીર.
પર ઉપકાર કરી પામર પર ધાજે તું ધરી ધીર.
રંણુજંગે રણુ પાછો ફરીશ નહી,
ઓ સેવક તું દુઃખથી ડરીશ નહી.
વિર વિક્રમ મુજ વીર.
અકર્માના અહંકારને સાહી કરીશ હું સ્થિર,
નાદારજંગને નાશ કરી મારીશ મૂર્ખ બહીર.

પછાડી પૃથ્વી પર પાપીને ચડી પીઇશ રૂધીર,
ઓ પ્રભુ હું પાછો ફરીશ નહી, પ્રલય દેખી દુ:ખથી ડરીશ નહિ.
હણીશ હરામી ધરી ધીર.

નૃસિંહ— ૧૨

ભાવી ભુલાવે તેને કોઇ ન જાણે કરનારો ના કળાય,
બદલી બુદ્ધી ઈંદ્ર તણી ઓલ્યો ગૌતમ ગોથાં ખાય.
શ્રાપે શીલા થઇ પતિના પ્રભુ ચરણે નારી થાય.
ઇસ્કવાકુના અવતારી તનને નીચ ઘેર રહેવું થાય.
કફન કારણ મળે ન કોડી સતી રોતી સ્મશાને જાય.

મહેન્દ્ર, ઉષા, સખીઓ-નટખટ— ૧૩

જાવ હઠીલા ભોળીને ભરમાવો ના જાવ હઠો,
નહોતું ધાર્યું કીસ્મતમાં નિરમાશે આમ,
મળશે વેરણ મુજ કોઈ બીજી મોજ મનાવા કાજ;
આપી દીલ એને કરો ચુમી પ્રેમે, જાઓ નહી તરસાવો રાજ
વ્હેમ વિદારી વ્હાલી મારી દે ઉરે ન થાતું નિરાશ.
મુજ સાવિત્રી તુજ વીણ બીજી નાર ગંગોત્રી માત સમાન.
સહીયર શાણી શીદ બોલાવે શું પડયું અમ કાજ,
શીદ કરો ચાળા, સતાવી બાળા જાઓ જાઓ શરમાવો રાજ
ભેળી થઈ આ મહીલા મંડળી માર બાપુને ડરાવે આજ
દબાવે ભેળાને આ છોડી ગોળાને,
હત તમારી માની મીંદડીઉ આજ.

મહેન્દ્ર, ઉષા, સખિઓ— ૧૪

પ્રિતમ પ્યારા;
વિજય વરી વાલમ વહેલા આવો.
એ...ગ્રહી સર શક્તિ સમરમાં,
અરીદળ અકળાવી વિજયી થાવો;
વિજય કરો દુશ્મન દળ ઘેરી.
વેરી વીખેરી.
રણજંગે રણમાં હણજો ક્ષણમાં,
તાતી તલવારે સંહારોરે જઈ નિર્દય ઝેરી.
કર અસી ધારી શત્રુ સંહારી,
મારીશ નાદાર વેરીરે, દુશ્મન દળ ઘેરી.

અંક પહેલો સમાપ્ત.

અંક બીજો.

મહેન્દ્ર, સરયુ— ૧૫

જા સુખે શાણા આવી વચન તું લેજે,
મુનની મને કહેજે.
અંતરમાં નહી ઓછું આણીશરે,
જીવજાન તુંને મારો જાણીશરે;
આ શીર માગી લેજે,
સ્નેહ સદા મમ રહેજો નિભાવીરે;
કરશો ના દુઃખી દીનને દુભાવીરે,
સાથી સંગાથી રહેજે.

નટખટ, જયા— ૧૬

હોડલી મારીરે હાલી હલી,
બેડલી મારીરે ડુબે ના ભલી.
જાઓ આઘા આવી અનાડી સતાવો શીદને દાડી દાડી,
શરમની હેલીરે હાલી હલી;
નાવીક ના રખડાવજે હોડી દર્શનાં ભવ દરિયે છોડી,
તારજે નવેલી રે...

ધતિંગ મંડળી— ૧૭

ચાલો ધતિંગનો ઢોંગ લઈ વાહજી વાહજી,
ચાલી ઓ દેવલી મારી બેન.
માણીશ સુખડાં મન ગમાને જુગતે જમીશ કંસાર.
ઝણુકારે હું ઝઝેડી નાખુ બધીર બહીર ગમાર...

વાંઢી વરણાગી તારા માટે આ ગબલ થશેરે ગમાર;
બતાવીશ કુકડાં ઝુકાડી ઢુંકડાં મારજે કસી કટાર.

સરયુ— ૧૮

આવો મોહન વહેલા યૌવન મદ ઝલકાઇ જાય છે,
ફળી નવ પલ્લવ ફળ ડાળી, લચી લચકાઇ જાય છે.
ઉછાળી અંગ અનંગ ઉરમાં ઉછાળાં મારે.
જમાવી જોર મદન બાણુ મદવાળા મારે,
અંતર ખોલી બોલું છું તો મુખ મલકાઈ જાય છે.

ઉષા—સરયુ— ૧૯

જઈ દેજો ધુતારાને મારો આદેશ,
મધુ બાળા તણો જાય સુણી સંદેશ.
લાવી આપીશ તારો હું સ્વપ્નાનો પ્રાણેશ,
હાર હૈયાનો હીરો જો મારો જડે,
પ્રેમી પંથી પ્રવાસી કો નજરે ચડે,
લાવી દેજો મારા દિલડાનો દુર વેષ.

ધતિંગ મંડળી— ૨૦

હીંગળાદ ન્હાવાને જઇએ મારા બાપલા,
હીંગળાદ ન્હાવાને જઇએ.
નવરાવી ધારાને પાપ ધોઈ તરીએ મારા બાપલા.
હીંગળાદના લોકોને ખબર પડશે જ્યારે.
ગુણી ગબલરે દેખાશે.
તાજ ઉતરી માથે તાક્ર દેખાશે ત્યારે.

શી શી ફજેતી એની થાશે મારા બાપલા,
હીંગળાદનાં લોકોને ખબર પડશે જ્યારે દેવલી સલુણાં દેખાંશે,
જરીયન ઉતરી જાશે થેપાડાં દેખાશે ત્યારે
શરમમાં મરી જાવું થાશે મારા બાપલા
હીંગળાદના લોકોને ખબર પડશે જ્યારે
દેવલો કાદો દેખાશે,
લઇ રાપીને જ્યારે ફરી વળશે ત્યારે
દાણા દાણા વેરાઇ જાશે મારા બાપલા.

સરલા— ૨૧

નવથા વ્હેમી નિર્દય નાથ, નિર્મળ નારી ઉપરે;
છે શુદ્ધ શિયળવ્રત મારૂં, નિશદીન ધ્યાન ધરૂં છું તારૂં.
શીદ આળ ચડાવે અકારૂં, નિર્મળ નારી ઉપરે.
પ્રણામ છેલ્લા તુજને પ્યારા;
દેખીશ દોષ ના લેશ તું મારા.
આશીશ આપે છે દીન દારા, થજો સદા શુભ તારૂં;
વ્હાલાં સૃષ્ટિ ઉપરે.

અંક બીજો સમાપ્ત.

અંક ૩ જો.

મહેન્દ્ર— ૨૨

ભજીલે નિરાકારી તું
નિર્ગુણ અવિકારી તું.
રાખી સાચી નિવૃતિ જાગીને જો જગતપતી,
ઠામ ઠામ દ્રગ દ્રગ દેખો દીવ્યકારી.
મહદ્ મહાકારી તું સગુણે છો સાકારી તું
નેતિ નેતિ કહી થાકયા મહાવેદો ભારી;

મહેન્દ્ર— ૨૩

ઉષામાં લગની મુજ લાગી, એક પત્નિ કરી રહીશ હું રાગી.
એની લગનીમાં દેહ ઝુલાવીશ, અવર પત્નિ ભગિની સમ ત્યાગીશ.
પ્રતિમા હૃદયે ધારી રાખીશ, અવરતણી નહીં ઇચ્છા
જેમ જેમ હું નીતિ રાખીશ, સ્વર્ગે સુખ હું મીઠાં ચાખીશ.
જોગી થઇ હું જંગલ વસાવીશ, પ્રભુ ભજન કરી મોક્ષ મીલાવીશ.
જેમ જેમ વૃતિ ઉચી રાખીશ, પ્રિતે પ્રભુના મુખને દાખીશ.

મહેન્દ્ર, ઉષા, સરયુ— ૨૪

આમ રીસાઇ શું,
જાવ
રંગીલા રસીલા હઠીલા શું થાવ.
માયા છોડી હું મુક્તિ માગીશ
મોહ મમતા હું પ્રિતે ત્યાગીશ
થાવું વાસી વનવાસી થઇને ઉદાસી.

વૃક્ષવલી થઈ વીંટાશું પ્યારા
નહી કરીશું કદી તમને ન્યારા
નાથ સાથે રહી સદા કરી શું હુલ્લાસ

નટવર. જયા— ૨૫

જાઓ જાઓજી ધુતારા ઠગારા છોડો ચાલા
કોઇ જોઈ જશે
ચિત્ત ચોર ચતુરાઈ જાણી તારી થાઓ ન્યારા
કોઇ જોઈ જશે
આવો ઉમંગે અલબેલી અકળાવોના
દ્રગથી દીવાનો બનાવોનાં હા શરમાવોના
જાઓ આઘા હઠીલા દૂર થાવો છોડોને પાંભડી મારી
પ્યારી ન સતાવ–નહી તરસાવ ઉમંગે તું આવ
પ્રીયે પ્રેમ નાવ.

સરલા— ૨૬

બચાવો અબળા અંતરયામી અનાથના એ નાથ
બેલી સાચો તું જગનાથ.
બાહ્ય ગૃહી નિજ બીરદગણી, વિભુ ભવજલ તારો અબાથ,
સંચિત કૂડાં થઈ શ્રાપણી નાથ મુખ નિરધાર
શિયળ સાંભળી લેજે સાચવી નાદાર મારો નાથ
નક્કિ સુધારજે સંગાથ,

ધતિંગ મંડળી–દેવલો— ૨૭

ચાલ્યા જોગી જેલની કરવાને સેલ.
આ બાંધી હતી અવનવિત ઉરમાં
ફીટીગ્યા ફીતુરી ફેલ અધવચમાં
રમતીતી રાણી થઈ રમઝમતી રંગમાં
ખેલ્યા ખુબ નવા નવા ખેલ મન ગમતા
હુદ્દા હંકાવ્યાતા હુકમથી હલકમાં
માગો હવે ઝોળી લઇ ટેલ ભુખે ભમતા

ઉષા— ૨૮

જોગણ હું થાવું રે પ્રેમ ભસ્મ ધારી
માલ હાથ ધારી
ગળે શેલી રૂઢ માલ લઉ ભેખ ધરી વ્હાલ.
કોઇના સતાવોરે
મોહ માયા તજી આજ સાચું સુખ સાચું આજ
કોઈ ના મનાવોરે.........

ઉષા–સરયુ–મહેન્દ્ર— ૨૯

આહાહા શું શું આપુરે ભોજનમાં મીઠા મેવા
આપો આમ સ્વાદરે પ્રિતિમાં પ્રેમ મેવા
આમૃસ્વાદ અતિ ખાટોરે પ્રેમ ભુખ નવ ભાગેરે
ના નહિ એતો ભાવેરે.
સરસ રસ શેતુર સાકરીયા અનાર ઉત્તમ સ્વાદે ભરીયા
દ્રાક્ષ દ્રવિત શ્રવે
ના નહિ એતો ભાવેરે.

31

એવા નહી મમ નાથ આરોગે મન મેવા આખે પ્રિતે ભોગે
હાં હાં એનો ભાવેરે સુરસ સ્વાદ આવેરે.

દરબારી— 30

પામો યશાપ આજ અવનિમાં યશ અમાપ
પ્રિતેથી પ્રજાને પાળીને રાજ સુપ્રેમે
હેતેથી, ચિત્તથી નિત્ય ન્યાય કરીને જગમાં
અચળ અમલ તપજો નાજ સુનેમે
હેતેથી.....

સર્વે— 31

શાન્તિ સ્થાપી સદમતી આપી કષ્ટો કાપી,
ભુલી ભમાવ્યા ભેદ ભુલવણીમાં તેં
અનીતિને કાપી નીતિ આપી.
દીનનાથ તું દયાળ રાખ શરણે તુંજ બાળ,
કર્યા પવિત્ર પ્રાણ પીડા હરીને,
જ્ઞાન ભાન દીધાં દીનને દયા કરીને.

સમાપ્ત.